

## Literatuur

- Bergman, Göran, 1949: Om bofinkens, *Fringilla coelebs* L., varsträck i Helsingforstrakten i relation till väderlek och ledlinjer. *Ornis Fennica* 26, pp. 43-57.
- Daanje, A., 1933: Vlaktevrees bij trekkende Vinken (*Fringilla coelebs*). *Ardea* 22, pp. 158-164.
- Koch, J. C., 1933: Voorkomen en trek van Sijzen (*Carduelis spinus*). *Org. Club v. Vogelk.* 6, pp. 58-65.
- Lewis, Harrison F., 1939: Reverse Migration. *The Auk* 56, pp. 13-27.
- Thomson, A. Landsborough, 1936: Recent progress in the study of bird migration. A review of the literature 1926-1935. *The Ibis*, 13th. Ser., vol. 6, pp. 472-530.
- Vleugel, D. A., 1943: Waarnemingen betreffende de voorjaars trek van de Vink (*Fringilla coelebs* L.) bij Nijmegen. *Ardea* 32, pp. 250-263.
- Vleugel, D. A., 1948: Enkele waarnemingen over "vorstvlucht" en „randtrek" in het Sloe-Schengengebied tijdens de winters van 1935/1936 en 1936/1937. *Ardea* 36, pp. 143-162.
- Vleugel, D. A., 1953: Verkehrter Zug und Windrichtung. *Die Vogelwelt* 74, pp. 134-135.
- Westernhagen, W. von, 1953: Umkehrzug beim Buchfinken im Frühjahr. *Die Vogelwelt* 74, pp. 10-16.
- Westernhagen, W. von, 1953 a: Nachschrift zu: Vleugel, D. A., 1953: Verkehrter Zug und Windrichtung. *Die Vogelwelt* 74, pp. 135-136.
- Williams, George G., 1950: Weather and Spring Migration. *The Auk* 67, pp. 52-65.

BERGEENDEN, *TADORNA TADORNA* (L.), IN  
VLEUGELRUI IN DE MONDING VAN DE  
WESTERSCHELDE

door

T. LEBRET

De Bergeenden, *Tadorna tadorna* (L.), van een groot deel van West-Europa, in ieder geval van de landen rond de Noordzee, verzamelen zich, zoals door HOOGERHEIDE en KRAAK (1942) is aangetoond, in het Nederlands-Duits-Deense Waddengebied voor de slagpenrui. Dat ook op de Westerschelde Bergeenden ruien, is vastgesteld door MAEBE en VAN DER VLOET (1952). Na vergeefse bezoeken in Augustus 1951, 1952 en 1954 waarbij ik vermoedelijk door onjuiste waarnemings-taktiek geen ruiende Bergeenden kon vaststellen, heb ik op 16 augustus 1955 op de Westerschelde grote aantallen Bergeenden kunnen waarnemen die door de slagpenrui niet konden vliegen.

Ligging van het gebied. Deze Bergeenden bevonden zich aan de noordelijke en noordwestelijke zijde van het uitgestrekte zandplatencomplex, de Hoge Platen, gelegen in de zuidelijke helft van de Westerschelde tussen Breskens en Hoofdplaat.

Wijze van waarnemen. De Bergeenden werden waargenomen vanaf het patrouillevaartuig van de Rijkspolitie te Water. Met dit vaartuig werd rond hoogwater langzaam op enige afstand van de noordelijke rand van het gebied gevaren. Het was mooi weer en geheel windstil met een nagenoeg effen zee.

De waarnemingen. Ten Oosten van Hoofdplaat zag ik de eerste ruiers, drie adulte Bergeenden, waarvan er twee, toen wij op hen afvoeren direct begonnen te duiken, waarbij duidelijk was te zien dat hun slagpennen hoogstens 5-10 cm waren, dus nog zeer kort. De derde vogel probeerde eerst met een lange aanloop als een duikend of Meerkoet op te vliegen, maar slaagde daarin niet.

Vervolgens zag ik een troep van 800-900 adulte Bergeenden, die in een gesloten formatie zwommen, waarbij opviel, dat deze troep op de nadering van de boot „als één man” reageerde hetzij door stil te liggen, hetzij door deze of gene richting uit te zwemmen. Opvallend was ook dat de troep reeds op grote afstand — om de gedachte te bepalen op ca 600 m — op iedere koersverandering van de boot scherp reageerde: toen de boot langzaam evenwijdig met de rand der ondiepten voortvoer, lagen de vogels stil te wachten. Toen wij hen voorbij waren, begonnen zij heel geleidelijk weg te zwemmen in de aan de koers van de boot tegengestelde richting; toen de boot rond ging om de vogels tegen de plaat „gedrukt” te houden, reageerden zij direct door 180° te wenden en volle kracht terug te zwemmen in hun oorspronkelijke richting. Dit alles terwijl wij steeds ca 250 m van hen verwijderd bleven. Eerst daarna voeren wij op hen toe en splitste de troep zich in twee ongeveer even grote delen, die ook weer nauw aaneen gesloten wegzwommen. Een der troepen zetten wij na, waarna de vogels zich spoedig verspreidden en begonnen te duiken. Slechts weinige vogels, minder dan 5% van de troep deed pogingen om op te vliegen, en van deze slaagden er slechts enkele in om werkelijk de lucht in te komen. De wegzwemmende vogels lagen opvallend diep in het water, terwijl kop en hals enigszins werden vooruitgehouden. De foto's in MAEBE (l.c.) en MAEBE (1955) geven dit goed weer.

Eén der ruiers, een ♀, volgden wij geruime tijd, waarbij opviel dat zij weinig geraffineerd was in haar ontsnappingstechniek en niet meer dan 40-50° zijwaarts uitweek. Onder water terugslaan zoals ik ruiende

duikeenden bij achtervolging op het Zwarte Meer altijd zag doen, deed deze Bergeenden niet.

Na de juist genoemde troep van ca 800-900 vogels kreeg ik meer westwaarts nog een zeer grote troep Bergeenden te zien, die zich geheel als de vorige gedroeg. Deze troep was reeds op grote afstand zichtbaar als een brede witte „band” op het water. Bij onze nadering splitste een deel van de vogels zich af, dat ik op 1300-1500 exemplaren schatte, de overige op 2000-2500 vogels. In deze troepen zag ik nimmer juveniele exemplaren, hoewel ik daar speciaal op heb gelet. Wel zag ik buiten de tot nu toe vermelde troepen nu en dan enkele jonge Bergeenden soms onder geleide van een adult ♀. Ook waren er op de platen waarvan in het westen een klein deel droog blijft, troepen Bergeenden aan het grazen. Verschillende malen zag ik deze troepen of een deel ervan heen en weer vliegen. Het was opvallend, dat deze grazende vogels in het geheel geen schuwheid aan den dag legden. Als de boot hen te dicht naderde, vlogen zij eenvoudig op. Aan het aantal dezer wel vliegende Bergeenden heb ik onvoldoende aandacht besteed, daar ik mij concentreerde op de ruiers. Ik geloof dat er een 300-600 vliegende Bergeenden aanwezig waren, mogelijk echter ook veel meer.

Ruitoestand der Bergeenden. Bij alle Bergeenden, die wij dicht genoeg naderden om iets van de lengte der slagpennen te zien te krijgen, kon ik vast stellen, dat de slagpennen al weer behoorlijk aan het groeien waren. Eén maal zag ik echter bij een vogel, dat hij in het geheel geen slagpennen had, nl. toen deze even recht op in het water ging staan en zijn vleugels of liever zijn „armpjes” uitsloeg.

Al met al was het aantal vogels waarvan ik de ruitoestand kon vast stellen slechts een fractie van het totaal aantal der vogels waarvan ik aanneem dat zij in de rui waren. Toch meen ik te mogen aannemen, dat alle of nagenoeg alle vogels, die ik hierboven als ruiers aanmerkte, ook inderdaad hetzij in de rui waren, hetzij er juist doorheen, hetzij op het punt stonden er in te komen. Ik grond dit op het gedrag der vogels in de troepen of liever op de manoeuvres der troepen zelf, hun grote samenhang en voorts op de zeer grote afstand waarop zij de nadering van de boot als een gevaar schenen te zien. Deze afstand was een veelvoud van die waarop de grazende Bergeenden op onze nadering reageerden.

Wel bevonden zich in de troepen stellig contingenten vogels die nog vliegvlug waren, maar zich reeds als ruiers gedroegen. Vlak voor het verlies van hun slagpennen gaan eenden en ganzen nl. reeds de levenswijze van een ruier aannemen. Na de rui gebeurt iets dergelijks: als de

pennen weer ver genoeg zijn aangegroeid om de vogel weer tot vliegen in staat te stellen, blijven deze soms toch nog als ruier reageren: zij schijnen psychisch nog niet in hun vliegvermogen te zijn „ingegroeid”. Bij het vangen en ringen van ruiende zwemeenden op het Zwarte Meer konden wij ditzelfde regelmatig vaststellen (TIMMERMAN en LEBRET 1951). SCOTT (1955) beschrijft hetzelfde voor de Kleine Rietgans (*Anser fabalis brachyrhynchus* Baillon) op IJsland. Hier werden op 4 augustus 1953 1044 volwassen ganzen lopend bijeengedreven om te worden geringd. Niet minder dan ca 60% dezer vogels bleek toen zij werden losgelaten, wel degelijk te kunnen vliegen. Het is dus zeer goed mogelijk dat een contingent der Bergeenden die zich als ruiers gedroegen, al weer konden vliegen en dus geen ruiers stricto sensu waren, maar wel vogels die in het betrokken gebied hadden geruid of nog zouden ruien.

Totaal aantal der ruiers. Het totaal aantal der waargenomen ruiers bedroeg  $800 \text{ à } 900 + 1300 \text{ à } 1500 + 2000 \text{ à } 2500 = 4100 \text{ à } 4900$  vogels. Dit aantal is belangrijk groter dan het grootste door MAEBE en VAN DER VLOET waargenomen aantal. De waarnemers zagen op:

5 sept. 1950 77 ruiende Bergeenden  
 1 juli 1951 geen ruiende Bergeenden, doch 300-350 vliegende ex.  
 21 juli 1951 geen ruiende Bergeenden, doch 4000-5000 vliegende ex.  
 15 aug. 1951 750 ruiende Bergeenden

Twee oorzaken zijn voor de zeer grote aantallen op 16 aug. 1955 aan te wijzen.

1. De weersomstandigheden waren op 16 aug. 1955 buitengewoon gunstig, doordat het water spiegelglad was. De vogels konden dus uitzonderlijk goed worden waargenomen. De betekenis hiervan bleek toen om ca 15 uur de eb doorzette en er een zwakke ZW-wind opstak waardoor het water spoedig te woelig werd om de diepliggende Bergeenden te kunnen observeren.

2. De verontrusting op de traditionele Bergeenden-ruiplaats Knechtsand heeft wellicht een deel van deze normaliter ruiende Bergeenden er toe gebracht elders een ruigebied te zoeken. Nemen wij echter aan dat de 4000-5000 vliegende Bergeenden, die MAEBE op 21 juli 1951 zagen aspirant-ruiers waren en dat zij op 15 aug. d.a.v. door een toeval slechts 750 ruiers te zien kregen, terwijl er meer in het gebied of in de omgeving ervan aanwezig waren, dan komen hun waarnemingen en de mijne echter vrij dicht bij elkaar.

Begrenzing van het rui-seizoen. Daar de mij bekende literatuur niets over de begrenzing en de duur van het ruiseizoen van de Bergeend

vermeldt, is wellicht het volgende van belang. Op 16 september 1955 bleken er nog ruiende Bergeenden in het gebied aanwezig te zijn, toen de bemanning van het Rijkspolitie-vaartuig R.P. 4 een nederlands vissersvaartuig in het boven beschreven gebied aanhield en aan boord behalve een aantal van allerlei vuurwapenen voorziene Belgen een zestal geschoten Bergeenden vond, waarvan er 5 in de rui waren. Bij 2 dezer vogels, beide ♀♀, bedroeg de lengte der slagpennen resp. 3 en 8 cm. Deze vogels zouden waarschijnlijk toch nog wel 20-25 dagen nodig hebben gehad om weer te kunnen vliegen. De vroegste rui-datum is dus tot dusver 21 juli, de laatste 16 september  $\pm \pm 20$  dagen =  $\pm 7$  oktober.

Het ruiseizoen begint dus omstreeks 6 weken later dan bij de zwemeenden waarbij van begin juni af ♂♂ in vleugelrui kunnen worden aangetroffen (Timmerman l.c.). Dit is begrijpelijk omdat de Bergeend ♂♂ gedurende een deel van het groeien der jongen bij het gezin blijven en hun vleugelrui dus minder voor die der ♀♀ uitloopt, dan bij de zwemeenden, waar de ♂♂ hun ♀ in de steek laten, zodra dit begint te broeden.

Ik moge het bovenstaande besluiten met een woord van dank aan de bemanning van de R.P. 4 voor hun bereidwilligheid mij in staat te stellen tot een bezoek aan het hier beschreven ruigebied.

### Summary

On August 16th, 1955 some 4100-4900 Sheldducks, *Tadorna tadorna* (L.), in wing moult were present at the Wester-Scheldt estuary between Breskens and Hoofdplaat. The moult of the species approximately occurs between July 21st and October 7th.

### Literatuur

- Hoogerheide, J. en W. K. Kraak, 1942: Voorkomen en trek van de Bergeend, *Tadorna tadorna* (L.), naar aanleiding van veld-observaties aan de Gooise kust. *Ardea* 31, pp. 1-19.
- Maebe, J. en H. van der Vloet, 1952: Over rui, trek en biologie der Bergeend, *Tadorna tadorna* (L.) aan de Beneden Schelde. *Le Gerfaut* 42, pp. 59-83.
- Maebe, J. en H. van der Vloet, 1955: Ruitrek bij eenden. *De Wielewaal* 10, p. 229.
- Scott, Peter, Hugh Boyd and W. J. L. Sladen, 1955: The Wildfowl Trust's Second Expedition to Central Iceland, 1953. The Seventh Annual Report of the Wildfowl Trust 1953-1954, p. 88.
- Timmerman, A. en T. Lebre, 1951: Waarnemingen over de slagpenrui bij eenden. *De Levende Natuur* 1951, p. 149.